

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a neveléstügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZSMEGYEI TANÍTÓ TESTÜLET.

FŐMUNKATÁRS:

VÁRADI KÁROLY.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

KISS SÁNDOR.

Rovatvezetők: BENEDEK SAMU, HEGEDŰS ISTVÁN, PARÁDI KÁLMÁN.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr.

Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik Ovár. Bástyantca 1. szám alatt); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Propper Ferencz egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (csillagútea, 7. sz. a.) küldendők.

A kézimunka szükségessége, s annak tanítása a népiskolában.

II.

Mult cikkemben úgy hiszem sikerült kimutatnom az iskolai kézimunka fontosságát, mulhatlan behozatalát. Ez alkalommal már arra kell megfeleljek: mely kézimunkát? mikor? mimódon és ki által akar-nék taníttatni a népiskolában?

Meg vallom, e kérdések megoldása nem könnyű, de talán még sem lehetetlen, s a kézimunka meghonosítása miatt nem kell a tanítónak ezermesterre lenni, tulajdonképi tanítói kötelezettségeit elmulasztani, s a népiskolát irányától, céljától eltérítve munka műhelyé tenni — a mint ezt a munka behozatalának ellenzői állítják — talán meggyődésből, talán munkaiszonyból.

Jagócsi Péterfőtől hallottam egy fölolvása alkalmával, hogy: „a háziipar azon foglalkozás, mely a földművesnek a mezei munka által igénybe nem vett idejét kitölti“ s hogy „az első életszükséglet az élelem és ruházat; előbb tanítsuk tehát a gyermekeket valamely munkára, melylyel e kettőt megszerezheti, s csak azután az ABC-re.“

A definitiot helyeslem, állításának is első részét, de már az utórészét nem hogy helyeselhetném, sőt mint nagyon helytelent, veszélyes következményeknek okozóját elvetem, s ellene működni legfőbb kötelességemnek tartom.

Ezzel szemben még mindenek előtt a népiskolák számára készült újabb ministeri tantervet aján-

lom tisztelt pályatársaim figyelmébe, a melyben többi közt a magyarnyelv tanításának mikéntje helyesen a népeleti viszonyokat veszi figyelembe, s az elvont szabályok helyett a gyakorlati dolgok tanítását rendeli el. A természetrajznál szintén látjuk, hogy a vidéki és népeleti viszonyok tartandók szem előtt.

Midőn a tulajdonképi elméleti tantárgyaknál is hangsúlyozva látjuk a népelet követelményeit, kétszeresen gondos figyelemmel kell lennünk a gyakorlati tárgyak tanítására, melyeknek a mindennapi életben mulhatlan hasznát veszi a nép minden lépten nyomon; melyek által képesítve leend, mint egyén, mint a község és társadalom tagja helyét jobb sikerrel tölteni be, magának és másoknak öntudatosan javára munkálni, — hanem a kellő korlátok között, s a maga helyén kell tanítani.

Kitünik a mondottakból, hogy minden vidéken más meg más kézimunka tanítandó, csakis a leányoknál ugyanaz: a kötés, horgolás, varrás különböző nemei, a fehérnemű és egyszerűbb ruha szabások. Fiúk és leányoknál a viszonyok szerint a szalma munkák különböző nemei, gyékény munkák, precz-kelt munka, toboz, forgács, mag, mozaik, bádóg, sodrony munka; csak fiuknál a füzipar, faipar stb.

Több ilyen munka van leírva a Szabó Endre által kiadott kis füzetben, a Dvihally által kiadott Háziipar lapjában, mely ujabban egy füzetben összegyűjtve kiadatott a Néptanítók lapjával jövő „Háziipar“-ban, miért ezen munkákat tisztelt pályatársaim figyelmébe ajánlom.

Azt kérdezhetné valaki, hogy van biz ott elég, de hát ugyan kól és mikor tanítsuk?

Ezt újból csak a helyi viszonyok mondják meg.

Az iskolában, a kertben, szinben, az udvaron, munka szobában, vagy a hol lehet, minden esetre azonban a rendes órák után, vagy a mikor időt lehet rá szakítani, de semmi esetre sem egyiket is a rendes tanítási órákon, mint magán foglalkozást.

Tanítsa a tanító, vagy bár ki más, a ki egyet s mást ezen ágakból tud, s vállalkozik rá ingyen vagy tiszteletdíjért.

Önként következik a mondottakból, hogy egyszerre minden növendék nem foglalkozhatik, ez nem is szükség, csak az önként vállalkozók, vagy a kiválasztottak, ha többen volnának rendre.

Ha egy tud már valamit, ettől eltanulja több s így rendre, mint a lavina terjed. Kényszerít sehol sem alkalmaznék, miután e nélkül gyorsabban terjed. Ha nem kényszerítjük, kapva kap a gyermek az alkalmón, utánzásai és működési vágya nem engedi pihenni ha egyszer látta valakitől. Én a mult tanévben kényszerítettem a kosárfonásra s majd semmi eredményt sem értem el, többet a lombfűrészzel, melynél a kényszerít nem alkalmaztam. Most rendezem be a munkaszobát; egyszer máskor látnak ott dolgozni, oda jönnek bámulni, kérnek, hogy engedjem dolgozni őket is s alig várják az időt, melyben dolgozhatnak, látom, hogy a munka tanításra a helyes útát csak most találtam el, midőn úyszólva kegyelemből s mint egy jutalmul engedem hogy dolgozzanak. Így csak a játszásra való szabad időt, vagy annak egy részét fordítják munkára, s önmaguktól jönnek rá az idő fölosztására. Munkáközben kérdezzük aztán mire fordítottad ez vagy amaz időt? s nem kötelességszerű, hanem barátságos, kedélyes beszélgetéssel fűszerezett lesz a munkával töltött idő. Így kapnak kedvet rendre rendre hozzá!

Jól van, hanem anyag és eszköz kell a munkához, mondja mindenki. Igaz! miután valamiből nem lehet semmi, semmiből sem lehet valami. Anyag és eszköz kell bizony. A hól iskola van, ott emberek is vannak, azoktól és azok által sok mindent be lehet szerezni, csak akarat legyen.

Maga a gyermek is sok mindent be tud szerezni egy kis útasítás folytán. Gyűjt, keres, kér, vásárol a tanító és megbizottja. E végett egyes módosabbakat nyer meg az ügy részére, kik áldoznak, igyekszik valami alapot teremteni a miből aztán szerzhessen be, azután csak gondos kezelés kell.

A tanítás, a kézügyesség fejlesztése, és nem minél több s értékesebb munka előállítása a cél,

mert a mint a munka menynyiségét tettük céllá, már műhelyyé változtattuk az iskolát, eltérítettük irányától, a mit tennünk nem szabad, sőt ez ellen kell küzdenünk. A nagyobbak ügyesebbek azonban, már állithatnak elő olyan munkákat is, melyek saját szükségleteiken kívül vagy fölül esvén értékesíthetők, s mivel ez úgy sem leend sok, talál alkalmat és módot a tanító, vagy maga a tanuló is erre, csak szigorú lelkiismeretesség kell itt is. Az így begyűlt összeget a netalán eszköz használat és az anyag árának levonása mellett az illető előállító kikapja s szükségleteinek fődözésére fordítja. Itt következik már aztán az iskolai takaréktárak fölléltása, hogy a takarékosagra és tőkegyűjtésre az alapot megvevessük, mit Kenessey Kálmán, a nemzetgazdasági egyesület gyűlésén, oly alaposan és jogosan fontosnak állított fölolvasásában, de a mit én csak is ily előzmények után s alapon tartok célra vezetőnek s valóban üdvösnek. E nélkül pedig vidéken semmi esetre meg is kísérelendőnek.

Így a mindennapi iskolában. Rendes tantárggyá emelendő azonban az így szerzett alapon az ismétlődő iskolában, midőn a gyermekek is nagyobbak lévén keményebb szervezetük képesíti rendes munkára. Tervszerűbben és rendszeresebben a szakiskolákban (ipariskola, iparszakosztálylyal megtöltött felső nép- vagy polgári iskola). Az egyik másik ágra különös hajlam és tehetséggel bírók az iparterjesztő egyesületek figyelmébe ajánlatnak a tovább képeztetés végett.

Így leend a munkatanítás eredményeiben az egyesekre és összesre áldást hozó. Így fog kifejlődni idővel háziiparunk. Így leend értelmes, helyét betöltő polgársága a hazának.

Rendes iskolázás nélkül a pusztai iparág tanítása által csak géprészeket, értelmetlen, úgy szólva öntudatlan tömeget, egy-egy speculáns kezében rab-szolga tömeget nevelünk. Munkatanítás nélkül a pusztán elméleti tárgyak szigorú tanításával tudákosokat, kik a mint már is észrevehető azt hiszik, hogy az írás, olvasás, számolás arra való, hogy közvetlen ennek segítségével, kézimunka nélkül biztosítson az ember magának elérhető állomást, mint mondani szokták „úr legyen“ s lealázónak tartják a kézi munkát és ipart. Nevelünk tehát heréket a társadalom s végre terhet önmaguk az illetők részére is.

Gagyai Samu.

A munkássági ösztön.

Az anya munkaasztala mellett ül, nagy reményű kis fia mellette a földön motyog s játszik.

— Mit csinálsz kis fiam?

— Vasutat meg gözkocsit.

Miből lesz az a vasút? Miből az a gözkocsi? Bizony kíváncsiak is lehetnek rá azok a vasuti vállalkozók, kik korhadt talpfákból s törékeny sinekből építik a vasutakat. Ez a vasút a befűtéshez előkészített apró fából készül, s lokomotiv rajta a mama varró vánkosságának fiokja. Még utazó is van benne! A gyűszű és a „pulni“ (az a kis fahenger, melyre a varrógéphez való czérna van gombolyítva.) Ily közlekedési eszközt csak a gyermeki képzelem és munkássági ösztön tud teremteni.

Munkássági ösztön! Már megint valami új találmány, melyet valamelyik copfos paedagogus agya szült. Nem kedves olvasóm, ez nem új, nem is találmány, de még csak „kizárólagosan szabadalmazott“ portéka sem, hanem olyan hasznos tulajdonsága az embernek, mely meg van a csecsemőben és aggastyánban egyaránt; oly tulajdonság, mely gúllakat emelt, csatornákat huzott és alagutakat furt a földön, — a mint azt a régi és újkor története tanusítja.

A munkássági ösztön velünk születik. A bölcsőben fekvő csecsemő nem vesztegel kezeckéivel, hanem matózik, mert nem lehet tétlenül. A futkosó gyermek nem teheti össze tétlenségre kezeit, hanem fúr, farag, ront, bont; mert a munkássági ösztön készíti. A szülők és nevelők dolga ezt a tulajdonságot kifejteni s irányozni.

A nagy mindenségben nem nyugalom, hanem mozgás szerepel. Még a mozdulatlanságot is két ellentétes erő kölcsönös megsemmisítésének tekintik a természet-tudósok. Maga oriási naprendszerünk mozog, mozognak a bolygók, üstökösök, meteorok; mozog földünk, s azon a levegő és víz. Az évszakok váltakozása folytonos mozgást idéz elő a növények országában, s minden állat a tengerfenékhez láncolt kagylótól kezdve az ég felé törő saskeselyűig mozog. Ily általános mozgás közepett az ember sem lehet tétlen. A mozgási, munkássági ösztön tehát velünk születik.

Első csiráiban a munkássági ösztön nem egyéb, mint mozgási ösztön. A kis gyermek szemeivel kíséri anyját vagy a fénylő gyertyát, s ha keze és lábai egyidőre fölszabadulnak a pólya bilincsei alól, jobbra-balra mozgatja azokat,

A gyermekkorban először mint rombolási ösztön nyilvánul a mozgás törvénye; a gyermek tör, zúz mindent. Ez egyidőre esik öntudatának kifejlődésével, s a tulysulyra jutott öntudat a külvilág tárgyainak megsemmisítésére sarkalja a kicsinyt. Azért nem kimél semmi eszközt, semmi játékszert; bármennyiszer megbüntették is a kis Rontó Pált, újra hozzáfog a pusztításhoz.

A gyermekkor második szakában a rombolási ösztön átalakul, s a tárgyak módosítására törekszik. Ez a munkássági ösztön hajnala. Játékszereit már nem rombolja össze teljesen, hanem a romokból új játékszert alakít. Letöri a lovat kerek talpazatáról, s ez utóbbiból most kocsi lesz. A kis kocsinak letöri saroglyáit, ráilleszt egy hánytvetett fa-skatulyát, s készen áll a homok- vagy kavicsbordó kocsi. Az olvasó tán elmosolyodik a gyermek e munkásságán, s az író ez okoskodásán, de a gyermek elemében van, ha a fönt leirt módon motozgat; az író pedig a természet örök rendjéből mutat föl egy tükördarabot.

A gyermekkor utolsó szakában kifejlik a valódi munkássági ösztön. A gyermek lassanként megkülönbözteti magában a hasznost a haszontalantól, s tevékenységét a hasznos irányban is érvényesítvén: a játékból munka lesz. A játék és munka megegyeznek abban, hogy mindkettő tevékenység, s mind a kettőt az teremtette, hogy az ember nem lehet tétlenül. De különböznek egymástól céljaikra nézve, mert a játék célja a kellemes, a munkáé a hasznos. Ha a gyermek játszva dolgozik, a kellemest egyesíti a haszonnal s ebben sarkal a kiseddóvódák hivatása.

Nem tudósoknak írom ugyan e sorokat, de mégis felelnem kell azon ellenvetésre, hogy a munkássági ösztön nem létezhetik, mert a munkásság tudatos tevékenység, az ösztön pedig belülről jövő készítő erő, ösztön és öntudat tehát ellentétes dolgok. Tévednek azok, kik a munkássági ösztönt oly egyszerű, hogy úgy mondjam egy kútforrásból jövő működésnek tekintik, mint az elme vagy a kedély működését. A munkássági ösztön kettős tevékenység, az ismerő és vágytehetség együttes működése. A vágytehetség, illetőleg az ösztön munkára, mozgásra sarkal. Ez az indító ok. Az elme hasznos irányba tereli a mozgást, s ez az irányító ok, vagy erő. Van tehát bennünk munkássági ösztön, de az nem egy tehetség, hanem két lelki erő működésének eredője.

A munkássági ösztön jól vezetve mind a testi, mind a lelki fejlődésre jótékony befolyással van. A mint a gyermek a korban növekszik, azon arányban válnak játékaik egyre komolyabbakká, s lassankint a test és léleknek rendszeres foglalkozásaiba mennek át. A jó szülők és nevelők feladata, gondoskodni, hogy a gyermek a korához mért játékból és munkából ki ne fogyjon, s a restség-hajlam rajta erőt ne vegyen. „Minden gonoszság gyengeségből ered; a gyermek is azért rossz, mert gyenge: tegyétek erőssé, és jó lesz.“ Rousseau e mondását oly módosítással fogadjuk el, hogy: szoktassátok a gyermeket munkára, és jó lesz. A boldogulásnak főforrása a munkásság. Hol munka és kitanulás van, kifejlik az erő, s lesz nagy az eredmény. „Figyelj mindenre, légy kitartó, s idomítsd magad,“ mondja Burcke. Ez ugyan a felnőttekre vonatkozik, de példa által a megfigyelést, kitartást s önidomítást belé csepegtethetjük a gyermek lelkébe is.

Nevelői tevékenységünkkel tehát oda kell törekedni, hogy a munkásság, melyet a gyermek tanúsít, életrevaló, kitartó legyen, s körültekintéssel alkalmaztassék. Oly munkától, melynek sem a jelenben, sem a jövőben nem venné hasznát a gyermek, vissza kell őt tartani. Mert a munkásság csak akkor életrevaló, ha annak valami anyagi vagy szellemi haszna van. Ha a munka edzi a testet vagy nemesíti a lelket, anélkül, hogy valami külső haszna volna, bátran folytatható; mert a gyermekre nézve nemcsak az életrevaló, minnek az életben egykor hasznát fogja venni, hanem mindaz, ami az életben használandó tehetségeire s ügyességeire jótékonyan hat. De ez még nem elég! Kitarthatónak is kell a gyermeknek lennie a munkában, csak úgy lesz az eredményteljes. A gyermeknek legnagyobb gyengesége a fölületesség. Hamar megun mindent, s ujság után kapkod. Ezt meg kell akadályozni úgy, hogy bizonyos tevékenységet ne hagyjon abba, míg az, legalább részben, eredményre nem vezet. Oly kitartást, minő a felnőttek tulajdona, senki sem fog a gyermektől követelni. S végül, a gyermek munkássága körültekintéssel alkalmaztassék. Ez inkább a nevelőtől, mint a gyermektől függ. Az olyan munka, mely gyönyörködtető ugyan, de a gyermeknek testileg vagy szellemileg árthatna, minden áron mellőzendő. Főleg a szellemi téren kell itt óvatosságnak lenni, mert az anyagi téren a gyermek ösztönösen óvatos. Amit karjai nem bírnak el, arra nem is igen vállalkozik, de a szellemi téren nem bírja a dolgokat megítélni, s míg a homályban tapogatózik, gyakran árokba esik. Áll ez főleg az olvasásra vonatkozólag. Némely gyermek rendkívül szeret olvasni, s az ilyenek nagyon meg kell válogatni olvasmányait. Leibnitz még olvasni sem tudott, már is össze vissza kutatta atyja könyvtárát, s 14 éves korában már latin verset írt, 17 éves korában első munkáját adta sajtó alá. De ha felügyelet nélkül hagyták volna a kis Leibnitzet, sohasem vált volna belőle nagy Leibnitz. Franklin mint nyomdászinas éjjelnappal olvasott, s Collins barátjával hasznos tárgyak fölött vitatkozott. De Franklint korai érettsége, mindkettőjüket pedig a kölesönös buzdítás és ellenőrzés menté meg azon ösvénytől, mely a körültekintés nélkül olvasó ifjúságra vár.

Bárány I. Gyula.

(Folytatjuk.)

A természetrajz összehasonlító tanításáról.

III.

A tanító bemutatja a szarvasbogár szétszedett szájrészeit a legfeltűnőbbekre t. i. a felső állkapcsokra (rákonyokra) fordítván a tanulóknak figyelmét. Kiemeli ezeknek aránytalan nagyságát (a himeknél erőteljességét, a szarvas agancsaira emlékeztető alakját és cél-

ját, mely szerint a himek folytonos küzdelemben állván egymással, azokat félelmes fegyverül használják. Kikészítve bemutatja azon hatalmas izomkötegeket, melyek az agancsszerű felső állkapcsokat izületi gödörökben tartják és mozgatják. Keresi az e hatalmas izomkötegek megtapadásához szükséges nagy és erős alapot s megkapja azt a szarvasbogár fejevázában, melyen a kiálló tarajok és párkányok mindannyian a keresett alap nagyobbitásához járulnak. Ezek után bemutatja az alsó állkapcsokat, melyek a felsőktől gyengébb alkotásukon kívül az által is különböznek, hogy több izülrészből vannak összetéve, melyek mind mozgékonyak és arravalók, hogy a felső állkapcsok (rákonyok) által durvább darabokra szeldelt tápanyagot a lenyelésre alkalmas darabkákra aprítsák. Feltűnő függelékeik a falámok (falidosók). Ezek élettani szerepe azon segítségben nyilvánul, melyet a tápszerek megforgatásában és lenyelésében kifejtenek; azonfelül ki van bennök fejlődve a tapintás érzéke. Figyelmezteti a tanulókat, hogy mily csekély térközre van szorítva e két pár állkapcsnak a mozgása, hogy ezek a talajhoz, melyen a bogár áll, csakis vízszintes irányban mozgathatók, olyan formán, mint a füvet lemetsző kasza, vagy mint az olló vágó karjai. (Itt reprodukáltatja a tanító a gerincesek, különösen az emlősök állkapocs mozgásairól a tanulókat.) Végül, felkeresteti és szemlélteti az alsó és a felső ajakot. Ezeknek, valamint az alsó állkapcsoknak gyenge alkotásából következtet a szarvasbogár táplálékára, mely nem valami durva anyag, hanem a tölgyfák fiatal hajtásainak a kérge meg a nedve, fogságban pedig cukros víz vagy virágpör.

Miután a tanulók a szarvasbogár szájszerveit közvetlen szemlélés folytán megismerték, a tanító az egész szervbokrót vázlatosan a táblára rajzolja a következő renddel: 1. a felső ajak, 2. felső állkapcsok (rákonyok), 3. alsó állkapcsok egy-egy falámmal (falidosóval), 4. alsó ajak egy pár falámmal. Szerfelett egyszerűvé teszi a tanító e különben bonyodalmasnak látszó szerkezet megértését, ha a nevezett szájrészeket jókora, de arányos nagyságban kivágja fehér kártyapapírosból s úgy illeszti, illetőleg fogja össze azokat, a hogyan rendszerint egymás mellé és egymás alá tartoznak. Ezen a mintán az egyes részek mozgásirányát is igen jól lehet szemléltetni.

A most folytatandó összehasonlítást a szájszerveket illetőleg úgy intézi, hogy előbb az ismeretes szerkezettel egyező, később eltérő példákban láthassa és felismerhesse a tanuló a sokféleségben az egységet: az alapidomot.

Vizsgálat alá adja p. o. a rózsabogarat (aranyos diszély), mely napokon át a vadrózsa kelyhében az illetos virágpörben kéjeleg, virágpörrel vagy virágnedvvel táplálkozik s éppen azért felső állkapcsai durványosak s csak olyanok, mint valami hártás lemezek. Megvizsgáltatja a levélragó eserebogarat, egy húsevő futó-

bogarat (p. o. *Carabus coriaceus*) stb.; egy szöcskét vagy egy sáskát, melyeknek állkapcsai soha sem fejlődnek valami aránytalan nagyságra, mind a mellett oly erősek s éleikkel oly pontosan vágnak össze, hogy oly anyagokat is elmetesznek és összerágnak, melyek az emlős állatok hatalmas állkapcsainak is munkát adnának. A sáskajárások krónikáiból tudjuk, hogy miután minden zöldet megemésztettek, a kemény tarlót s a kazalba gyűjtött szalmát földig elpusztították, sőt egész falvak házfedeleit is megsemmisítették. Szóba hozhatnánk itt a fehér hangyák vagyis természetek, melyek a forró égöv alatt nagy társaságban együtt élnek s a lakosoknak szájrészeikkel sok kellemetlenséget szenvednek (a vizsgált sáskának és egy természetnek szájszerveit vázlatosan a táblára rajzolnánk.) A történelem több rendkívüli esetet jegyzett fel azon majdnem hihetetlen pusztításról, melyeket a természetek vittek véghez. Humboldt említi, hogy Mexicóban egy nagy levéltárnak minden okmányát egy éjen át megemésztették; 1814-ben a kalkuttai kormányzó palotáját döntötték romba stb.

Inmár a jobban eltérő példákra térhetünk; ilyen a méh. Alsó állkapcsai kiszélesedtek, hosszúra nyúltak s éles késre emlékeztetnek, a mint valóban is metsző eszközök gyanánt szerepelnek. Ezek nemcsak vízszintes irányban mozgathatók, hanem többé-kevésbé előre is nyújthatók. Az állkapcsok e szervezete azon élettani célhoz van szabva, hogy a méhek a virágok mézedényeit felmetszhessék, a melyek szokszor a kehely fenekén vannak elrejtve; szükség volt tehát e metszőeszközöknek úgy alkalmazkodniok, hogy szükség esetén a rendes határokon túl is kinyúlhassanak. Az alsó ajak is az eddig tárgyaltaktól eltérő alakot mutat t. i. húsos, hengeres és, erősen megnyúlt szervvé változott s sűrű szőrrel van borítva; evel nyalják fel az éles állkapcsok által felmetszett mézedényekből kiömlő édes nedvet (az összes szájszervek az előbbieknél mellé rajzolnánk.)

Nagyobb fokú módosulást szenvedtek a lepkék szájszerve (megvizsgálendő p. o. a fecskefarkú pillangó, a halálfejük, a selyemlepke borszeszben őrizett példányai.) A módosulat abban áll, hogy a két alsó állkapocs kivételével, minden rész csak durványosan van meg. Ama két állkapocs megnyúlt, csatornaszerűen ki van vájva úgy, hogy ha összetétnék, egy tökéletesen zárt csövet képeznek. Ez a lepkék szívókészüléke, melyet pörge felkunkorodása miatt közönségesen pödörnyelvnek neveznek.

A legnagyobb mérvű módosulásokat a döngő légy és a közönséges szúnyog szájszerveiben szemléltethetjük egy kis kézi nagyító segítségével. Mind a kettőnél egy légzáró és szívásra alkalmas csövet találunk (szipoka), mely a húsos, de megnyúlt felső és alsó ajak összetétele folytán keletkezett. Állkapcsok a légynél nem fejlődtek ki, a szúnyognál ellenben szúrósértékké alakultak át, melyek vagy a növényi vagy az állati nedvek szabaddá tételére, az ajkak pedig felszívására való (szintén lerajzolnánk.)

Ezek alapján kimondhatjuk, hogy a rovarszájrészek minden módosulata azonos az alaptípussal: az egyes részek minősége és alakja mindenkor egyenes viszonyban van a rovar életmódjával és a tápanyagok minőségével. Az életviszonyok iránt a természetben mindenütt nyilvánuló alkalmazkodás folytán a szájszervek két alakja jutott állandóságra: 1. a rágó s 2. a szívó száj. De ha fel is oszthatjuk az összes rovarokat szájszerveik szerint rágó és szívó szájuakra, nem szabad megfeledkeznünk azon kevesekről sem, (tiszavirág, selyemlepke stb.) melyekkel oly gúnyosan bánik a sors, hogy csak 1—2 napra nyújtja életük fonalát s ezen rövidke időt is egészen nemüknek fentartására fordíttatja velük s így egész életükön át nem vévén magukhoz eledelt, szájrészeik egészen elkorcsosultak.

Parádi Kálmán.

T Á R C S A

A cselédek a családban.

Közelünkben vannak; házunk szentélyét közvetlenül látják; legdrágább kincsünket: gyermekeinket nem egyszer gondjukra bizzuk; néma tanui nemes és nemtelen indulatainknak, bizalmas meghitt szavainkat kihallgatják, tovább adják és mégis majdnem ellenségeink, fondor kétszínű játékot, tettetett hűséget, érdekeink iránt számba nem vevő közönyt tapasztalunk a legtöbbször; ekkor megvetjük, szidjuk, kegyetlenül bántalmazzuk őket és hány családban nem érezi azt a cseléd, hogy az emberiség egy ujonnan megteremtett, a független önállás külszínével ellátott rabszolga osztályhoz tartozik. Meny-

nyiszer adnak okot a cselédek arra, hogy kapzsiságuk, hűtlenségük, gondtalan közönyük miatt, durva, feslett életmódjuk következtében lenézzük őket! De jut-e eszökbe mindig azoknak, kiknek gyermekök van, hogy hát mégis gondtalanul bizzák ezt rájuk, kiknek kártékony érintkezése, ajkaik szennyes, mosdatlan nyelve mint ragályos láz csap át a fogékony gyermek lélekbe? Jut-e eszökbe, hogy a társadalmi elégedetlenséget táplálják és gyermekök szívébe a könnyen fogamzó gőg magvát hintik el; sőt gyakran igazságtalanságot engednek meg magoknak a cseléddel szemben gyermekök előtt. Bizony, bizony felsőbbiségünk ér-

zetét a méltány gyakorlása vajmi ritkán nemesíti meg. De mi legfontosabb és a mely szempontból e kérdést e lap hasábjain fölvetém: gyermekeink érdeke. Nevelési szempontból kívánom e kérdést megvilágítani. Mert ha cselédek nélkül nem élhetünk, tényezőkül kell őket tekintenünk, kik nagy befolyással vannak gyermekeink alakítására.

Kár, hogy igen nagy hatással! Rómában a familiához tartoztak; egy volt házi istenük, a középkorban jobbágy gyanánt voltak földesuroknak alárendelve, de általa védve; most szabadok; Franciaországban a férficseléd, ha 24 éves sufrage universel jogán képviselőt, megyei tanácsost választhat; a magyar nyelvben a család szóval áll túrokonságban a cseléd és a székely gyermekét édes cselédének nevezi: mégis mily megvetett lények; a szabadság hogy lealázta őket; a szerzett bér mellett hogy nem bírják azt a védelmet, melyre a gyengébbnek mindig szüksége lesz e világon!

Hogy mintegy rajz alakban szemléltessem azon viszonyt, melyben ma a cseléd van a családhoz és e kép hatása által remélhetőleg felköltött hangulatot ragadjam meg reflexioim előadására, álljon itt Legouvé drámai élénkséggel irt rajza, melynél szebbet, találóbbat készíteni magam képesnek nem érzem. A rajzban egy pár vonás kivételével, mely csak a francia viszonyokra illik, saját társadalmi életünkre találó képre ismerünk.

Három napja választások folynak Párisban. Inasom engedélyt kért, hogy mehessen szavazni. Nóm és gyermekeim jelen valának. Elengedtem. Az inas távoztával Moricz egy perczig szótlan maradt, azután így szólt: „Atyám, nem tudom, van-é igazam; de én megbotránkozom azon, hogy egy cseléd választó legyen.

— Miért? .kérdém.

— Nem tudnám ez érzésnek okát adni; ez megmagyarázhatlan, de erős érzés bennem; ez megbotránkoztat. Talán azért, mert bérért szolgál, Ki választ, az fenség jogot gyakorol; fenség jog és bér épen nem egyeznek meg.

— De hát — vága közbe nöm — senkinek sincs akkora fizetése, mint az uralkodóknak.

— Oh! mily democrata felfogás!

Fiam némi izgatottsággal folytatá:

— Kérlek atyám, felelj komolyan. Egy eset megzavart, fölháborított, talán igaztalanná is tesz, segíts nekem, hogy magamnak megmagyarázzam azon érzésemet, hogy miért tekintem a cselédek választási jogát mintegy e jog megszenteltetésének?

— Mert nem részesülnek tekintetben, felelé nöm.

— Igen viszonzá Moricz, de miért nincs tekintélyök?

— Mert pénzért, pusztán pénzért ez osztály tagjai megengedék felebarátaiknak, nem mondom, hogy azt a jogot, hogy bántalmazzák őket, mert ma már nem bántalmazzák többé a cselédeket...

— Meghiszem! válaszolám én, visszaadnák a bántalmat.

— Igen, de nem adják ám vissza a sértő szavakat, a kemény parancsokat, a sokszor méltatlan jelzőket, melyek az urak naponta használt szótárában előfordulnak, melyből a cseléd viszont nem meríthet magának kifejezéseket a nélkül, hogy ki ne tegyék szüret? kérded, hogy miért nem becsülik őket? csupán azért az egyetlen dologért: ajtót mutathatunk nekik! Az ki magát ennek teszi ki, nem érdemel becsülést, mert nem becsüli önmagát.“

E szavakra fiam, ki hagyta beszélni anyját, fölpattant s felkiáltott: „Nem! Nem a gyakran méltatlan megaláztatásukért jut osztályrészükhöz az, hogy nem becsültetnek, hanem azon kétszínűség, hálátlanság és álnok természetért, mely szívök mélyén van! Oh bocsásatok meg, hogy kimondtam ezt, még annak hatása alatt állok, mit tegnap láttam, mit tegnap hallottam!

— S mi az, kérdezők egy szájjal mindketten?

— Tegnap ebéd után a kertbe mentem sétálni. Cselédeink és vendégeinkéi magoknak a kis erkély alján terítették és szabad ég alatt fogyasztották el ebédjüket. Véletlenül sétaközben megettök haladtam el. Nevünk említése figyelmemet megragadá; hallgatóztam. Rólunk beszéltek! Még most is haragtól reszkettek! Milyen elfojtott gyűlölet tör ki belőlük gazdáik ellen! Minő keserű, milyen mély gúny! Mily kérlelhetetlen fölsorolása minden fonákosságainknak! minden nevetséges vonásainknak! Hogyan beszélnek a nőkről! Hogy beszéltek anyámról!

— Anyádról? kiálték föl.

— Sértő szavak nélkül! felelte a fiu élénken, az első szóra közjük ugrottam volna! de dicséretük bizalmassága volt sértő, Ők látnak mindent! Meghurezolni mindent! Oh, a szolgáltól irtozom!

— És neked igazad van, mondá nöm: mert a cselédek bukott osztály. A forradalom, mely fölemelte a a polgárokat és minden munkával foglalkozó embert, lealacsonyítá a cselédeket, vagyis inkább, míg a többi osztály emelkedett, a cselédség süllyedt.

— Bizonyos vagy-é ebben? felelé nömnek hideden.

— Ennek bebizonyítására elég egybehasonlítani a régi cselédek helyzetét a maival. Tán egy osztály sem nyújtott szebb typosokat a költészet, a történelemnek és szinpadnak. A hü cseléd, ki megírta Bayard életét, egyike a legszebb alakoknak. Belészöhetném a Toldi Benczejét, ha mindenkinek nem jutna azonnal eszébe. A régi cseléd játszó társa volt az urfinak, utitársa a fiatal urnak. Kire bízták a hűbéres bárók, kire a monarchia nagy urai gyermeköket, midőn harciba, az udvarhoz vagy távoli országokba utaztak? egy öreg szolgára. Mily szép Tompa öreg szolgája. Ez egyetlen szó: öreg szolga egy jelentésű volt az önfeláldozás, bátorság, önmegtagadás erényeivel. Mondják, hogy még me is az angol

nép, ha a szép kocsikat elrobogni látja és csillogni lordjai fényes bérruhás cselédeit, örömmel és némi büszkeséggel kiált föl: „Beh gazdagok uraink!” Felelő szegénységét, ha látja ezek gazdagságát; vagy inkább ezek gazdagsága egyszersmind övé, mert Angliáé; nem sokat bánja, hogy ő mint egyén szegény, gazdag mint angol. Nos éppen ez önfeledés tevé a hajdani cselédek főjellemvonását. Ők is, ez öreg szolgák büszkeségüket magokon kívül helyezték. Urok fénye övék vala, urok hajléka hazájok vala: sőt az angol nép fölé helyezem őket, mert az angol önmegtágadása büszkeségből ered; az ő büszkeségük pedig szeretetből. Nem elégedtek meg azzal, hogy megfélemlítkeztek magokról uraikért, hogy dícsérvésőket helyezték uraikban: szerették is őket! Ma erről szó sincsen. Gyöngédség helyett fiad kimondá. gyűlölet! a hála helyett hálátlanság! önmegtágadás helyett irigység!... Nős! kifejezem összes érzelmemet, a mai cselédek felől e szókkal: silány faj!

Hirtelen fölkelök.

— Nem hagyhatom, hogy bevégezd! Oly szót ejtél ki ajkadon, melyet nem tudok békésen meghallgatni. Silány faj! Ez a zsarnokok, ez a kegyetlen kényurak szava. Miként igazolták az ostorcsapásokat, melyeket a rabszolgákra hánytak, a botozást, melylyel a szolgákat illették, s a megvetést mindazok iránt, kiknek mesterségök nem volt a harc, e szavakkal: Hitvány faj! Minket is, toll embereit, a gondolat embereit, hivatal embereit, minket is hitvány fajnak minősítették. Bennem a jog és igazság érzete egész erővel föllázad egy egész osztály ily meggyalázása ellen; ebben éppen anynyi igaztalanságot, mint bántást érzek és pusztán jőzön eszem elé arra, hogy meg sugja nekem, miszerint a cselédség átalakulása, nem lévén egyéb mint az általános forradalom egyik következménye, egyik alakja, bizonyára hátrányai, hibái mellett kell birnia nagyságával és fensőbbiségével is.

— Fensőbbiségével, felelé nőm, elismerem neked mind a többi haladást; de nem ezt! Azt mondani, hogy a mai cselédek egybehasonlíthatók a régiekkel! A cselédek hajdan igazán a ház tagjai voltak. Ott éltek, ott házasodtak össze, gyermekeik ott születtek, a cselédek nemzedékei válták föl egymást, hátrahagyván egymásnak ugyanazon kötelemeket, ugyanazon önfeláldozást! Amaz időben fedelünk alatt oly lények lettek volna, kik szeretik vala gyermekeinket, mint magunk; amaz időben a család csak oly lényeknek adott menhelyet, kiket a sziv fűzött egybe. Ma a cselédek és urak mintha nem is lennének emberek egymásra nézve. Cselédeinknek nincs nevök ránk nézve. Nem ismerjük őket csak keresztnévökről. Sőt még az uraknál e nevök sem mindig övék. Ha nevök nem tetszik, kapnak beléptökkor más nevet. Gyakran az inasok és szakácsnék egymást felváltó során keresztül egy név uralkodik, mint a bérruhába bujtatják, melyből csak kiléptekör vetkőzik ki; alig lép-

nek be, ki is lépnek. Gyakran havonként cseréljük a cselédet. Nem csak hogy öreg cselédek nincsenek, de a mi még belőlük megmaradt, az új erkölcsök hatása alatt elromlott, jelleméből kivetkőztetett. Nálunk való huzamos tartózkodásuk zsarnokainkká tevé őket Zsém-besek, makacsok, tele szeszélylyel, bebolondulnak valami macskába vagy madárba, mely egyedüli urok lesz és ugy a miénk. De bárcsak egyedül minket kinezőnek! de az öreg szolgák jelenléte egy családban lehetlenté teszi a szolgálatot, anynyira parancsoló módon lépnek föl más cselédekkel szemben és mindenütt a víszály magvait hintik el azért, mert minden áron uralkodni akarnak.

— De, felcitem nőmnek, ha te anynyit adsz a cselédek ragaszkodására, nem kellene megtámadnod mai agg cselédeinket; ezek szeretnek.

— Igen, de hogyan? a régi öreg szolgák gyermeteg ragaszkodása helyett e ragaszkodás mily öntudatos! Ugy lovagolnak ragaszkodásokon, mint egy solyom egy régi vár bástyájához ragaszkodik, készek minden perczen szemed közé vágni hálátlanságodat e gyűlöletes beszéddel: „A ragaszkodás azon jelei után, melyeket mutattam.” Tudod mai nap milyen viszonyban vannak egymással a régi cselédek és uraik? Mint szeretők, a koczkodás! könnyek! zsémb és kibékülés! mindig a válással való fenyegetőzés.

— Vagy örökös fenyegetés azzal, hogy maradnak! felelt Moricz nevetve.

Egyik barátom atyja egy öreg szolgálónak azt mondta egyszer: „Elüllek!” — Minő badarság ily dolgokat mondani, felelt neki a cseléd, mintha ön nem tudná igen jól azt, hogy nem távozhatom.

— Ez az, felelt nőm! Ne beszélj nekem többé azon haladásról, mely a cselédek állásában beállott volna! Az állítólagos haladás oly rombolást vitt véghez, hogy még a dajka személyét is megsemmisíté. Ez aszszony, kit a házhoz csaknem olyan erős kötelék csatolá mint a vér köteléke, a tej köteléke; ki ha egyszer fedelünk alá jött, élte végéig ott maradt, mint egy élő hagyomány; de mi most a házban? Első az emlősállatok közt! egy bérencz, kinek egyéb gondja nincs, mint-hogy eladja azt, mi lehető legbecsesebb és aztán távozzék, ha lerótta tartozását. Kétségen kívül szereti a gyermeket kit táplál, de állati szenvedélylyel, mely öntudatlan mint az ösztön és éppen oly mulékony. Ha eltelt a tizenkét szoptató hónap, édes gyermekeihez tér, mint száműzött siet vissza hazájába, és ha fentart is velünk némi összeköttetést, ezt érdekből teszi. Eszébe jut leányunkat lányának nevezni, mikor erre a felelet egy-egy ajándék. Mondhatod, hogy ez igen szomorú dolog! A kedves forradalmod e téren csak kárt okozott. Vannak még inasok, de hű cselédek nincsenek.“

Nőm e szavakra megállt mintegy diadalmoskodó tekintetét vetve rám, fiam pedig örömet és megütközést fejezett ki tekintetével, meg volt azzal elégedve, hogy

anyja diadalmaskodott, de neheze esett, hogy én vagyok a legyőzött, mert állásomat rendkívül kényesnek látta. Én egy pillanatnyi szünet után így szoltam üömnök: „Elvégezted?”

— El.

— No hát már most rákezek én! Igazad van. A forradalom megölte a régi jó szolgálakat, de mezölte az inasok osztályát is, és ezáltal a rosztat jóval ellensulyozta.

— Nem értelek, beszélj világosan.

(Folytatjuk.)

* Hegedüs István.

VEGYESEK.

— Sáni Lajos a magyar irodalom egyik igen szorgalmas munkása, ministeri fogalmazó, Budapesten, febr. 25-én, élete 35-ik évében meghalt. A tudomány egyik igen fontos, de egyszersmind legelhanyagoltabb ágának, a földrajz és népismének volt avatott és fáradszhatlan művelője, s így annál nagyobb csapás halála.

— Meghívás. A kolozsmegyei tantestület bánfy-hunyadi fiókköre ez iskolai évben 2. rendes gyölését B.-Hunyadon, martius 23-án fogja megtartani. Tárgyai: 1. Jegyzökönyv hitelesítés. 2. Teglás Józefa és Szentgyörgyi Lajos nyilvános tanításának megszemelelése és megbírálása. 3. Szentgyörgyi Lajos felolvasást tart e tételről: Miként neveljük a gyermeket takarékoszágra. 4. Indítványok s egyéb folyó ügyek tárgyalása. E gyölésre ugy a tagokat mint a a nevelésügy más barátait tisztelettel meghívja, Kily é ni Endre, köri elnök.

— A nagy-enyedi tanító-képezdénél évenként szeptember hó közepén tartatni szokott tanító-képesítési szigorlatokra kijelölt vizsgáló-bizottság. azon körülmény által indittatva, miszerint a vizsgálatra jelentkezők tapasztalat szerint nem látszanak kellőleg tájékozva lenni a szigorlatok kötelezett tárgyai iránt, szükségesnek látja, hogy ezennel hirlapi uton jó előre közzé tétessék és tudomására hozassék mind azoknak, a kiket érdekel, miszerint nevezett intézetnél a szigorlatok tárgyai részint kötelezettek, részint nem kötelezettek, de a melyekből tetszés szerint és kívánatra szintén elfogadtatik a vizsgázás; még pedig: I. kötelezett tárgyai a szigorlatnak: 1. vallás és erkölcsstan, 2. neveléstan, 3. oktatás és módszertan (2. és 3. pont alattiak valamelyikéből írásbeli szigorlat is), 4. tanítási gyakorlat, 5. magyar nyelv (írásbeli szigorlattal), 6. számtan (írásbeli szigorlattal), 7. mértan, 8. egyetemes és hazai történelem, 9. földrajz, 10. hazai alkotmánytan, 11. természettudományok: állat-, növény-, ásvány-, természet- és vegytan, 12. gazdaságtan, 13. éneklés és énektan (írásbeli szigorlat is), 14. rajzolás vázlat és 15. szépirás mintakészítés, 16. tornászat (írásbeli szigorlat is), 17. orgonatan és orgona-kiséret. Ez utóbbi pont alatti tárgy azonban csak olyanokra nézve kötelezett, a kik a tanítószág mellett még énekvezérségre (kántortanítószág) is képesítettetni kívánnak. II. nem kötelezett tárgyai a szigorlatoknak: 1. németnyelv, 2. zongorálás és zongoratan, 3. hegedülés. Jelen közzététele a kötelezett szigorlati tárgyknak azon figyelmeztetés kíséretében történik, hogy jö-

vőre semminemű tájékoztatásra hivatkozás tekintetbe vétetni nem fog, sőt okul szolgáland a vizsgálatra bocsátatás iránt folyamodónak elutasítására. Kelt Nagy-Enyeden, 1878. február hó 27-én, a vizsgáló bizottság határozatából Nagy Lajos, id. kép. igazgató.

— A „Földművelési Érdekeink“ című gazdasági hetilap, — melynek szerkesztését f. é. janár hó 1-jén Wágner László a kir. műegyetemen a mezőgazdaságtan nyilvános tanára vállalta el, hatodik évfolyama, gazdag tartalma, díszes kiállítású és számos érdekes ábrája folytán, szakirodalomunkban méltán első helyen érdemel említést. Ezen lap 9-ik száma f. hó 3-án 1¹/₄ nagy íven következő nagy-érdekű tartalommal jelent meg: Az izlés mint nemzetgazdasági tényező. Duka Marcelltól. — Létérti küzdelmünk. Diószeghi Sándortól. — A marhavészről. Krausz Károlytól. — Gazdasági közlekedési eszközök. Wagner Emiltől. — Két nagy ábrán látható a Decauville-féle gazdasági vasutrendszert gyakorlati alkalmazása, és pedig egy francia pezsgógyár pincze-helyiségében, továbbá az egyiptomi alkirály czukornád ültetvényeiben. — Egy gazda levelei. Egy gazdától. — Adatok báró Nyári Gyulának az „önmegégés elméletét illető szemelvények“ című cikkéhez. Petrich Lajostól. — Észrevételek Gobóczy Károlynak „a nyulak ellen hogy védjük a fákat“ című cikkéhez. Czákó Sámuelről. — Megjegyzések Obláth Béninek a „Piazava-kefe“ című közleményére. Sztarill Sándortól. — Korizmicz László beszéde a képviselőház február 12-ki ülésében a vámtariffa tárgyában. — Egyesületi közlemények: az országos magyar gazdasági-egyesület febr. 24-én tartott közgyölése; a nemzeti lovarda, lövölde és vívóterem-egylet közgyölése; a békésmegyei gazd. egylet által f. évben végrehajtandó nagyobb szabású műveletek; a karczagi közbirtokosság febr. 21-iki gyölése. — Irodalom. — Személyi hírek: kinevezések, előléptetések, kitüntetések és halálozások. — A természettudományi társulat pályázati hirdetése. — Hivatalos közlemények: a közigazgatási miniszter körrendelete a törvényhatóságok közigazgatási bizottságaihoz stb. — Közlemények az ipar, kereskedelem és forgalom köréből: magyar borkivitel, orosz gabna export. — Nyilvános felolvasások. — Jelentések a marhavész állásáról. — Különlélek. — Üzleti hetiszemle, — Hirdetési rovat. A „Földművelési Érdekeink“ előfizetési ára egész évre 6 frt, félévre 3 frt negyedévre 1 frt 50 kr. Az előfizetések Legrády testvérekhez (Budapesten nádor-utca, 6. sz.) küldendők be. Ajánljuk ezen kitűnő gazdasági szaklapot t. olvasóink pártfogásába.

— A Wagner László által szerkesztett „Falusi Gazda“ 5-ik száma egy tömött íven következő gazdag és tanulságos tartalommal jelent meg: Minden birtokos birtokát és dűlő-utai szegélyét fával ültesse körül. Grubiczy Gézáttól. — Nem kell a kaszálással késni. Kodolányi Antaltól. — A „de Grace“ nevű legkorábbi törpe borsó. 1 kitűnően sikerült, ezen borsó fajtát természetes nagyságban ábrázoló képpel. — Az üstalaku cseresznye- s megyfák nyeseése. Skrabák Jánostól. 1 ábrával. — Egy öreg gazda jegyzeteiből. Zlinszky Istvántól. — Martius havi teendők emlékeztetője. — Hasznos tudnivalók. — Hirdetési rovat. Ezen népszerű gazdasági lapot, melynek előfizetési ára egész évre csak 2 frt., metegen ajánljuk első sorban kisebb gazdáink, néptanítóink, és egyéb érdeklődők figyelmébe.